

ความรู้ ทศนคติ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ของนักเรียนพยาบาลทหาร สังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4

Knowledge, Attitude, and Self Efficacy in End-Of-Life Care Of Senior Military Student Nurses

อิสริยา รักเสนาะ* สุชีรา ชัยวิบูลย์ธรรม** ปิยะวรรณ โภคพลากรณ์

Isariya Rugsanor* Suchira Chaiviboontham** Piyawan Pokpalagon

คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล จังหวัดกรุงเทพมหานคร, ประเทศไทย 10400

Faculty Of Medicine Ramathibodi Hospital Mahidol University Bangkok, Thailand 10400

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงบรรยาย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูล และหาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทศนคติ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ของนักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4 จำนวน 153 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล ประสพการณ์การดูแล ความต้องการศึกษาอบรม ประเด็นจริยธรรม แบบประเมินความรู้ในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย แบบสอบถามทัศนคติเกี่ยวกับความตายและการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย และแบบประเมินการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติบรรยาย สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายอยู่ในระดับปานกลาง ทศนคติในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายอยู่ในระดับดี ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า ทศนคติมีความสัมพันธ์กับความรู้ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย แต่ความรู้ไม่มีความสัมพันธ์กับการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ผลการศึกษาครั้งนี้สามารถนำไปวางแผนเพื่อเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนในการพัฒนาศักยภาพของนักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม สามารถให้การดูแลผู้ป่วยระยะท้ายได้อย่างมีคุณภาพ

คำสำคัญ : ความรู้ ทศนคติ การรับรู้สมรรถนะแห่งตน นักเรียนพยาบาล การดูแลผู้ป่วยระยะท้าย

Abstract

The purposes of this descriptive research were to describe knowledge, attitude, and self efficacy in end-of-life care of senior military student nurses, and to examine the relationships among those three variables. The 153 student nurses were recruited. All sample student nurses completed four questionnaires: one demographic experience care training program ethical questionnaire and three separated questionnaires of knowledge, attitude, and self efficacy in end-of-life care. Statistical analyses used were descriptive statistics and Pearson product-moment correlation coefficient. The results revealed that the average score of student

* นักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพยาบาลผู้ใหญ่ คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

** Corresponding Author รองศาสตราจารย์ โรงเรียนพยาบาลรามธิบดี คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

E-mail: suchira.cha@mahidol.edu

nurses' knowledge and self efficacy related to end of life care was at a moderate, while attitude score was quite high. There was a significant relationship between attitude and knowledge, attitude and self efficacy. However, there was no significant relationship between knowledge and self efficacy. The results provide the latest information for appropriate planning and educational guideline to enhance military student nurses competencies to provide quality of end of life care.

Keyword : Knowledge, Attitude, Self Efficacy, Student Nurse, End Of Life Care

บทนำ

ปัจจุบันแนวโน้มสถานการณ์ภาวะด้านสุขภาพเกี่ยวกับภาวะความเจ็บป่วยได้มีการเปลี่ยนแปลงจากโรคที่มีการติดต่อเป็นโรคไม่ติดต่อ หรือโรคที่เรื้อรังที่รักษาไม่หายมากขึ้น โรคมะเร็งเป็นสาเหตุการตายอันดับต้นของไทยและมีแนวโน้มสูงขึ้นซึ่งโรคเหล่านี้สามารถเกิดได้ทุกวัย¹ ปัจจุบันมีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆทางการแพทย์มาช่วยในการรักษาและทำให้ประชากรมีอายุที่ยืนยาวขึ้น แต่อย่างไรก็ตามเมื่อโรคมีการลุกลามเข้าสู่ระยะท้ายของชีวิตจนไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ เกิดความทุกข์ทรมานทั้งตัวผู้ป่วยและครอบครัว² การดูแลที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ป่วยและครอบครัวในระยะนี้ได้ดีที่สุดคือการดูแลแบบประคับประคอง

องค์การอนามัยโลก ได้ให้ความหมายการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย หรือการดูแลแบบประคับประคองว่า เป็นการดูแลเพื่อให้ผู้ป่วยและครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามบริบทสามารถเผชิญหน้ากับปัญหา โรคที่คุกคามต่อชีวิต โดยเน้นการดูแลเพื่อบรรเทาอาการที่ทำให้ทุกข์ทรมาน ทั้งอาการเจ็บป่วยทางกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ เป็นการดูแลแบบองค์รวม และควรให้การรักษาดังแต่ระยะแรกๆที่เริ่มวินิจฉัยว่าผู้ป่วยเข้าสู่ระยะท้ายจนกระทั่งผู้ป่วยเสียชีวิตอย่างสมศักดิ์ศรี และรวมถึงการดูแลครอบครัวของผู้ป่วยหลังจากการสูญเสีย³ พยาบาลต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องความตายในแง่มุมต่างๆ ความรู้ในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย เป็นสิ่งสำคัญที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติและการปฏิบัติการพยาบาลมีประสิทธิภาพ พยาบาลควรได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนด้านความรู้ความสามารถในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายในระดับที่มากพอ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่มีคุณภาพ⁴

ปัจจุบันสถาบันอุดมศึกษาที่ผลิตพยาบาลวิชาชีพสังกัดกระทรวงกลาโหม ได้แก่ วิทยาลัยพยาบาลทหารอากาศ วิทยาลัยพยาบาลกองทัพบก วิทยาลัยพยาบาลกองทัพเรือ เป็นสถาบันที่มีหน้าที่ผลิตบุคลากรทางการพยาบาลในระดับวิชาชีพ หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต จากการศึกษาพบว่าหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตในประเทศไทยยังไม่มีรายวิชาการดูแลแบบประคับประคอง แต่มีหัวข้อการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ในรายวิชาการพยาบาลผู้ใหญ่ หรือการพยาบาลพื้นฐานเท่านั้น⁵ ในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงระดับนโยบายของประเทศโดยมีการบรรจุการดูแลแบบประคับประคองลงในแผนพัฒนาระบบบริการสุขภาพ แต่เมื่อพิจารณาการศึกษาพยาบาลยังไม่พบการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนในการปรับปรุงให้สอดคล้องกับนโยบายดังกล่าว

ความรู้ ทัศนคติ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายเป็นสิ่งสำคัญเชื่อมโยงสู่การปฏิบัติการพยาบาลที่มีคุณภาพในอนาคต เนื่องจากถือว่านักเรียนพยาบาลทหาร สังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4 ได้ผ่านการเรียนการสอนมาจนถึงปีสุดท้ายของหลักสูตร น่าจะมีความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติด้านบวกในการพยาบาล ความมั่นใจในการปฏิบัติการพยาบาลผู้ป่วยระยะท้ายที่มากพอ มีทักษะพื้นฐานทางปัญญาสามารถสื่อสารกับผู้ป่วยระยะท้ายและครอบครัวได้ และสามารถปฏิบัติการพยาบาลไปตามหลักจรรยาบรรณวิชาชีพ ให้การพยาบาลครอบคลุมองค์รวมตามมาตรฐานวิชาชีพ แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาที่ผ่านมายังไม่พบการศึกษาความสัมพันธ์ของความรู้ ทัศนคติ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายของนักศึกษาพยาบาล ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเกี่ยวกับความรู้ ทัศนคติ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายของนักเรียนพยาบาลทหาร สังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4 เพื่อนำผลการศึกษามาเป็นแนวทางพัฒนาในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรู้ ทักษะ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตนของนักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4 ในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายของนักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4

สมมติฐานการวิจัย

ความรู้ ทักษะ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายของนักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4 มีความสัมพันธ์กันทางบวก

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษานี้ใช้กรอบแนวคิดตามทฤษฎีการเรียนรู้ของเบนจามิน บลูม⁶ ประยุกต์ร่วมกับแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้สมรรถนะแห่งตนของแบนดูรา⁷ บลูมได้ให้ความหมายว่าความรู้เป็นกระบวนการทางสมองที่มีขั้นตอนเป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดทัศนคติตามมา อีกทั้งทัศนคติเป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อการปฏิบัติ เมื่อมีการเรียนรู้ในตัวบุคคลจะเกิดความเข้าใจส่งผลให้เกิดทัศนคติและแสดงออกในการปฏิบัติ แต่การที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมในการปฏิบัติออกมานั้นจะต้องมีการรับรู้สมรรถนะในตนเองเพื่อดำเนินการกระทำให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ จะเห็นได้ว่า หากนักเรียนพยาบาลทหารในสังกัดกระทรวงกลาโหมมีความรู้เกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายจะนำไปสู่การมีทัศนคติที่ดี ส่งผลทำให้เกิดความมั่นใจ และให้เกิดการรับรู้สมรรถนะในตนเองนำไปสู่การปฏิบัติที่ดีเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายตามมา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นนักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4 ปีการศึกษา 2559 หลังจากลิ้นสุดการเรียนการสอนในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตแล้ว โดยคำนวณกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของยามานะ⁸ ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 126 ราย แต่ผู้วิจัยต้องการศึกษาจากจำนวนประชากรทั้งหมด 153 ราย ซึ่งเป็นจำนวนที่ใกล้เคียงจากการคำนวณกลุ่มตัวอย่าง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสอบถาม 4 ส่วน คือ

1. แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล ประสิทธิภาพการดูแล ความต้องการศึกษาอบรม ประเด็นจริยธรรม ประกอบด้วย อายุ เพศ ศาสนา สังกัดเหล่าทัพ การฝึกประสบการณ์การดูแลผู้ป่วยระยะท้าย สถานที่ฝึกประสบการณ์การดูแลผู้ป่วยระยะท้าย แหล่งความรู้การดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ประสิทธิภาพการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ประสิทธิภาพเกี่ยวกับครอบครัว และเพื่อนที่เจ็บป่วยหรือเสียชีวิตจากโรคมะเร็ง ความต้องการเกี่ยวกับการศึกษาอบรม และความรู้สึกละและความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นจริยธรรมในการดูแลแบบประคับประคอง

2. แบบประเมินความรู้ในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย สร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม โดย ขนิษฐา หาญประสิทธิ์คำและคณะ ในปี พ.ศ. 2554 ประกอบด้วยข้อคำถาม 24 ข้อ แต่ละข้อคำถามมีคะแนน 1 คะแนนสำหรับการตอบถูก และ 0 คะแนนในข้อที่ตอบผิด หรือไม่แน่ใจ คะแนนรวมอยู่ระหว่าง 0-24 คะแนน แบ่งระดับคะแนนความรู้ระดับมาก เมื่อกลุ่มตัวอย่างได้คะแนนรวมระหว่าง 20-24 คะแนน ความรู้ระดับปานกลาง เมื่อได้คะแนนรวมระหว่าง 15-19 คะแนน และความรู้ระดับน้อย เมื่อได้คะแนนรวมน้อยกว่า 15 คะแนน สำหรับการศึกษานี้ ผู้วิจัยนำไปหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือกับนักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4 จำนวน 30 ราย ก่อนนำไปใช้จริงได้ค่า KR-20 เท่ากับ .69 และในกลุ่มตัวอย่างจำนวน 153 ราย ได้ค่า KR-20 เท่ากับ .20

3. แบบสอบถามทัศนคติเกี่ยวกับความตายและการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย สร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมโดยขนิษฐา หาญประสิทธิ์คำและคณะ ในปี พ.ศ. 2554 ประกอบด้วยข้อคำถาม 25 ข้อ ลักษณะคำตอบเป็นแบบเลือก 5 ระดับ ข้อคำถามมีทั้งด้านบวกและลบ โดยจะกลับคะแนนข้อที่เป็นด้านลบก่อนรวมคะแนน คะแนนรวมมีตั้งแต่ 25-125 คะแนน โดยแบ่งระดับคะแนนทัศนคติดี หรือทางบวก เมื่อมีคะแนนระหว่าง 93-125คะแนน ทัศนคติระดับปานกลาง เมื่อมีคะแนนระหว่าง 60-92 คะแนน และ ทัศนคติระดับต่ำหรือทางลบ เมื่อมีคะแนนน้อยกว่า 59 คะแนน สำหรับการศึกษานี้ ผู้วิจัยนำไปทดสอบกับนักเรียนพยาบาลทหาร สังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4 จำนวน 30 ราย ก่อนนำไปใช้จริงได้ค่าความเที่ยง

كرونบาทแอลฟา เท่ากับ.71 และในกลุ่มตัวอย่างจำนวน 153 ราย ได้ค่าความเที่ยงكرونบาทแอลฟา เท่ากับ.77

4. แบบประเมินการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย สร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมโดยแพรวพรรณ ปราโมช ณ อยุธยา ประกอบด้วยข้อคำถาม 20 ข้อ ลักษณะคำถามเป็นลิเกิต 5 ระดับ คะแนนรวมอยู่ระหว่าง 20-100 คะแนนรวมมาก หมายถึง มีการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในตนเองในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายมาก คะแนนรวมน้อย หมายถึง มีการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในตนเองในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายน้อย สำหรับการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยนำไปทดสอบกับนักเรียนพยาบาลทหาร สังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4 จำนวน 30 ราย ก่อนนำไปใช้จริงได้ค่าความเที่ยงكرونบาทแอลฟา เท่ากับ .88 และในกลุ่มตัวอย่างจำนวน 153 ราย ได้ค่าความเที่ยงكرونบาทแอลฟา เท่ากับ .94

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยยึดหลักจริยธรรมวิจัยในคน โดยผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล เลขที่โครงการ ID 01-60-64 ย ลงวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2560 คณะกรรมการโครงการผลิตผลงานวิจัย และผลงานวิชาการ วิทยาลัยพยาบาลทหารอากาศ กรมแพทย์ทหารอากาศ คณะอนุกรรมการพิจารณาโครงการวิจัย กรมแพทย์ทหารบก คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย กรมแพทย์ทหารเรือ โดยผู้วิจัยชี้แจงให้กลุ่มตัวอย่างทราบถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลในแบบสอบถามจะเก็บเป็นความลับ ผลวิจัยจะถูกนำเสนอในภาพรวม หลังจากกลุ่มตัวอย่างตอบตกลงเข้าร่วมวิจัย ผู้วิจัยให้กลุ่มตัวอย่างลงนามยินยอมเข้าร่วมการวิจัยในหนังสือยินยอมโดยได้รับการบอกกล่าวและเต็มใจ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เมื่อได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนแล้ว ผู้วิจัยเข้าพบผู้อำนวยการวิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงกลาโหมทั้ง 3 แห่ง เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและเข้าพบกลุ่มตัวอย่างเพื่อสอบถามความเต็มใจเข้าร่วมวิจัย และชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย รายละเอียดของการศึกษาครั้งนี้ เมื่อกลุ่มตัวอย่างยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัยจะต้องลงนามในเอกสารชี้แจงผู้เข้าร่วมวิจัย

และหนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย หลังจากนั้นผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบสอบถาม 4 ส่วน โดยใช้เวลา 1 ชั่วโมง

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

วิเคราะห์โดยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทศนคติ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน โดยมีการทดสอบข้อตกลงเบื้องต้น เรื่องการแจกแจงปกติ โดยทดสอบ Kolmogorov Smirnov test พบว่ามีการแจกแจงปกติ

ผลการศึกษา

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 153 ราย เป็นนักเรียนพยาบาล กองทัพบก ร้อยละ 43.10 นักเรียนพยาบาลกองทัพอากาศ ร้อยละ 32.70 และนักเรียนพยาบาลทหารอากาศ ร้อยละ 24.20 ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 98.70 อายุเฉลี่ย 21.90 ปี โดยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 96.70 มีประสบการณ์ฝึกปฏิบัติงานในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายจำนวน 1-2 ราย ร้อยละ 46.40 ส่วนใหญ่เคยผ่านการฝึกประสบการณ์การดูแลผู้ป่วยระยะท้ายที่หอผู้ป่วยอายุรกรรม ร้อยละ 93.46 ได้รับความรู้การดูแลผู้ป่วยระยะท้ายจากการเรียนการสอนในชั้นเรียนมากที่สุด ร้อยละ 97.39 สำหรับประสบการณ์ในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีประสบการณ์ในการดูแลผู้ป่วยระยะยาว และประสบการณ์นั้นส่งผลกระทบด้านจิตใจกับกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 5.20

กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการอาการด้านร่างกายมากที่สุดในเรื่องอาการปวด ร้อยละ 75.20 และคิดว่ารายวิชาการพยาบาลอายุรศาสตร์ ศัลยศาสตร์ / การพยาบาลผู้ใหญ่ ต้องนำหลักการของการดูแลแบบประคับประคองไปใช้มากที่สุด ร้อยละ 97.40 มีความคาดหวังให้โรงเรียนเปิดสอนวิชาเกี่ยวกับการดูแลแบบประคับประคองเฉลี่ย 6.91 โดยให้เปิดสอนวิชาการดูแลและระยะท้าย การแพทย์ และการพยาบาลแบบประคับประคองมากที่สุด ร้อยละ 78.40 ด้านความรู้สึก พบว่าค่าเฉลี่ยของระดับความรู้สึกเครียดเมื่อต้องดูแลผู้ป่วยใกล้เสียชีวิตเฉลี่ย 3.99 ซึ่งสูงกว่าระดับความรู้สึกกลัวเมื่อต้องดูแลผู้ป่วยใกล้เสียชีวิตเฉลี่ย 3.59 ด้านความเห็นเกี่ยวกับประเด็นจริยธรรมในการดูแลแบบประคับประคอง

พบว่าค่าเฉลี่ยของระดับความเห็นด้วยเกี่ยวกับการวางแผนจำหน่ายและติดตามดูแลผู้ป่วยระยะท้ายที่บ้านหลังจากได้รับการจัดการอาการมีค่าสูงสุด เท่ากับ 4.23 ในขณะที่ความเห็นเกี่ยวกับการให้อาหารและน้ำทางสายยางว่าไม่เกิดประโยชน์ในผู้ป่วยระยะท้ายมีค่าเฉลี่ยคะแนนน้อยสุด คือ 1.94

ความรู้ในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย ของนักเรียนพยาบาลทหาร สังกัดกระทรวง กลาโหม ชั้นปีที่ 4 คิดเป็นค่าคะแนนเฉลี่ย 16.90 อยู่ในระดับปานกลาง ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับความรู้ในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ของนักเรียนพยาบาลทหาร สังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4

คะแนน	กลุ่มตัวอย่าง (n = 153)	
	จำนวน	ร้อยละ
ความรู้ในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย		
(min-max = 11-21; mean = 16.90; SD = 2.10)		
ระดับมาก (20 - 24 คะแนน)	13	8.50
ระดับปานกลาง (15 - 19 คะแนน)	120	78.40
ระดับน้อย (น้อยกว่า 15 คะแนน)	20	13.10

ทัศนคติในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ของนักเรียนพยาบาลทหาร สังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4 คิดเป็นค่าคะแนนเฉลี่ย 98.88 อยู่ในระดับดี ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ทัศนคติในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ของนักเรียนพยาบาลทหาร สังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4

คะแนน	กลุ่มตัวอย่าง (n = 153)	
	จำนวน	ร้อยละ
ทัศนคติในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย		
(min-max = 79-118; mean = 98.88; SD = 7.71)		
ระดับดี (93 - 125 คะแนน)	120	78.43
ระดับปานกลาง (60 - 92 คะแนน)	33	21.57
ระดับต่ำ (น้อยกว่า 59 คะแนน)	-	-

การรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ของนักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4 คิดเป็นค่าคะแนนเฉลี่ย 71.64 อยู่ในระดับปานกลาง ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ของนักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4

คะแนน	กลุ่มตัวอย่าง (n = 153)	
	จำนวน	ร้อยละ
การรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย		
(min - max = 43-99; mean = 71.64; SD = 9.57)		
ระดับมาก (74 - 100 คะแนน)	71	46.40
ระดับปานกลาง (46 - 73 คะแนน)	81	52.90
ระดับน้อย (น้อยกว่า 45 คะแนน)	1	.70

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ของนักเรียนพยาบาลทหาร สังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4 (n = 153)

ตัวแปร	ความรู้	ทักษะ	การรับรู้สมรรถนะแห่งตน
ความรู้	1		
ทักษะ	.23*	1	
การรับรู้สมรรถนะแห่งตน	.14	.43*	1

*p < .05

ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ของนักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4 ความรู้ในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย มีความสัมพันธ์ทางบวกกับทักษะในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = .23$, $p = .004$) ทักษะในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = .43$, $p = .00$) และความรู้ในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายไม่มีความสัมพันธ์ทางสถิติกับการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ดังแสดงในตารางที่ 1

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาครั้งนี้กลุ่มตัวอย่างมีระดับความรู้ในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 16.90 หมายถึงความรู้ในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายอยู่ในระดับปานกลาง อาจเป็นเพราะนักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4 ส่วนใหญ่ได้รับความรู้ในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายจากการเรียนการสอนในชั้นเรียน และหนังสือเป็นส่วนใหญ่ เมื่อพิจารณาถึงการจัดการเรียนการสอนพบว่าไม่มีชั่วโมงภาคทฤษฎีเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายเฉลี่ย 2-4 ชั่วโมง ซึ่งนักเรียนพยาบาลทหารได้รับความรู้ภาคทฤษฎี และได้ฝึกประสบการณ์ปฏิบัติการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายสอดคล้องกันไปตลอดหลักสูตร ส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างเคยให้การดูแลผู้ป่วยระยะท้ายเพียง 1-2 รายตามโอกาสที่จะได้รับมอบหมาย อาจส่งผลให้มีความรู้ความเข้าใจไม่เพียงพอ จึงมีผลทำให้คะแนนความรู้ในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายอยู่ในระดับปานกลาง นอกจากนี้จากการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือพบว่า มีค่า KR-20 = .20 ซึ่งเมื่อพิจารณาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากตอบว่าไม่ทราบหรือไม่แน่ใจ สอดคล้องกับสถานการณ์จริงคือ หลักสูตรไม่ได้

จัดการเรียนการสอนอย่างครอบคลุมจึงอาจทำให้นักเรียนพยาบาลทหาร สังกัดกระทรวงกลาโหม ขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายซึ่งจะส่งผลต่อการปฏิบัติงานต่อไป สอดคล้องกับการศึกษาความรู้ในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายของพยาบาลจบใหม่ พบว่าพยาบาลจบใหม่มีความรู้อยู่ในระดับปานกลาง⁹

ทักษะในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ของนักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4 ส่วนใหญ่อยู่ในระดับดี โดยพบว่ามีความเฉลี่ยเท่ากับ 98.88 อาจเป็นเพราะส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างมีประสบการณ์ในการขึ้นฝึกดูแลผู้ป่วยระยะท้ายที่หอผู้ป่วยอายุรกรรม ซึ่งเป็นหอผู้ป่วยที่ให้การพยาบาลโรคเรื้อรัง จึงทำให้กลุ่มตัวอย่างได้รับการปลูกฝังความรู้และทัศนคติที่ดี ส่งผลทำให้กลุ่มตัวอย่างรายงานว่ามี ความเครียดและความกลัวในระดับต่ำเมื่อต้องดูแลผู้ป่วยใกล้เสียชีวิต สอดคล้องกับการศึกษาทัศนคติของนักศึกษาพยาบาลในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย พบว่าคะแนนทัศนคติอยู่ในระดับปานกลาง แต่นักศึกษาพยาบาลก็ยังมีความรู้สึกไม่เต็มใจที่จะดูแลผู้ป่วยระยะท้ายมากถึงร้อยละ 52.30¹⁰ และปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ คือความเชื่อทางวัฒนธรรม และการให้ความรู้^{10,11} บลูม กล่าวว่าบุคคลมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งใดแล้ว จะส่งผลให้เกิดความพยายามทุ่มเทให้เกิดพฤติกรรมการปฏิบัติ นั้นๆ ให้สำเร็จตามเป้าหมาย⁴ ถ้าในระหว่างการศึกษาในระดับหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตมีการส่งเสริมสนับสนุนความรู้ ร่วมกับการปลูกฝังทัศนคติที่ดีในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย อาจส่งผลให้นักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม มีแนวโน้มเกิดทัศนคติในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายที่ดีขึ้น

การรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ของนักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ชั้นปีที่ 4 ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 71.64 อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างมีชั่วโมงเรียนภาคทฤษฎีเฉลี่ย 2-4

ชั่วโมง และได้รับการฝึกประสบการณ์การดูแลผู้ป่วยระยะท้ายเฉลี่ย 1-2 ราย ซึ่งการเรียนการสอนในหลักสูตรปัจจุบันอาจไม่เพียงพอ การส่งเสริมให้กลุ่มตัวอย่างมีประสบการณ์ ความรู้ทั้งในและนอกห้องเรียนก็เป็นอีกวิธีที่สามารถพัฒนาการรับรู้สมรรถนะแห่งตนแห่งตนได้ และแบนดูรา เชื่อว่าการฝึกประสบการณ์และสำเร็จตามเป้าหมายเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด⁷ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างได้ประสบการณ์การฝึกภาคปฏิบัติในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายระหว่างการเรียนหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตเป็นประสบการณ์ตรงทำให้เกิดความมั่นใจในการให้พยาบาล ดังนั้นหากมีการส่งเสริมความรู้ทั้งด้านภาคทฤษฎีและปฏิบัติที่เพียงพอ จะเป็นการพัฒนาความมั่นใจเกิดการเรียนรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายเกิดการปฏิบัติการพยาบาลที่มีคุณภาพครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณในอนาคต

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่าความรู้มีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับทัศนคติในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายของนักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ปีที่ 4 หมายความว่านักเรียนพยาบาลทหารมีความรู้ที่ดีจะมีทัศนคติที่ดีหรือทางบวกด้วย สอดคล้องกับแนวความคิดของบลูมที่กล่าวว่า ความรู้จะไม่ถูกนำมาใช้หรือลงมือปฏิบัติจนกว่าจะเกิดทัศนคติที่มากพอ⁶ สอดคล้องกับการศึกษาความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติของบุคลากรสุขภาพเกี่ยวกับการดูแลในวาระสุดท้ายของชีวิตในผู้ป่วยสูงอายุที่เป็นโรคเรื้อรัง พบว่าความรู้ของบุคลากรสุขภาพมีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยสูงอายุที่เป็นโรคเรื้อรังที่อยู่ในวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ¹² และการศึกษาความรู้ ทัศนคติของแพทย์ ในการดูแลผู้ป่วยมะเร็งระยะท้ายแบบประคับประคอง พบว่าความรู้ และทัศนคติในการดูแลผู้ป่วยมะเร็งระยะท้ายแบบประคับประคองมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ¹³ แตกต่างจากการศึกษาความรู้ ทัศนคติในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายของนักศึกษาพยาบาลในมหาวิทยาลัย ผอเล็กซานเดรีย ประเทศอียิปต์ พบว่าความรู้ และทัศนคติในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายไม่มีความสัมพันธ์กันเนื่องจากนักศึกษาพยาบาลรู้สึกอึดอัดเมื่อให้การดูแล และไม่ต้องการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย เมื่อพิจารณาข้อมูล พบว่าคะแนนความรู้ อยู่ในระดับต่ำ ทัศนคติอยู่ในระดับปานกลาง¹⁴ เพราะฉะนั้นถ้าหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตมีการส่งเสริมความรู้ในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายที่เพียงพอจะส่งผลต่อการสร้างเสริมทัศนคติที่ดีในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายด้วยเช่นกัน

ทัศนคติมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายของนักเรียนพยาบาลทหาร สังกัดกระทรวงกลาโหม ปีที่ 4 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = .43, p < .01$) หมายความว่าหากนักเรียนพยาบาลทหารมีทัศนคติที่ดีจะมีการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายไปในทางที่ดีด้วย เมื่อพิจารณาแบบสอบถามเป็นข้อคำถามทัศนคติที่แฝงด้วยความรู้ และเป็นทัศนคติที่ถูกต้อง การที่กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายในระดับดี เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายใน เกิดความเข้าใจ เชื่อว่าการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายที่ดีนำไปสู่ความมั่นใจ เกิดการเรียนรู้สมรรถนะแห่งตนแสดงออกทางการปฏิบัติ และประสบการณ์ในการฝึกปฏิบัติการพยาบาล ความเชื่อ การรับรู้มีผลทำให้กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของแบนดูราที่กล่าวว่า เมื่อบุคคลมีความเชื่อจะส่งผลให้เกิดความมั่นใจมีการรับรู้สมรรถนะแห่งตนและแสดงออกในการปฏิบัติ¹ สอดคล้องกับการศึกษาสมรรถนะของพยาบาลวิชาชีพในการสื่อสารกับผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าทัศนคติของพยาบาลต่อความตาย และผู้ป่วยใกล้ตายมีความสัมพันธ์ทางบวกกับสมรรถนะของพยาบาลวิชาชีพในการสื่อสารกับผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ¹⁵ และการศึกษาความรู้ ทัศนคติ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายของนักศึกษาพยาบาล พบว่าทัศนคติมีความสัมพันธ์กับการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ¹¹ และทัศนคติสามารถปรับเปลี่ยนได้จากความเชื่อวัฒนธรรม และการได้รับความรู้ กล่าวคือ หากกลุ่มตัวอย่างได้รับข้อมูลความรู้ที่ดีส่งผลให้เกิดทัศนคติที่ดีในทางบวก เกิดความเข้าใจ มีความมั่นใจสามารถนำข้อมูลความรู้ที่มีอยู่มาใช้ในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ความรู้ไม่มีความสัมพันธ์กับการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายของนักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหม ปีที่ 4 อาจเนื่องจากการมีความรู้เพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติการพยาบาลผู้ป่วยระยะท้ายแต่ต้องอาศัยการฝึกประสบการณ์ การปฏิบัติระหว่างศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตด้วย สอดคล้องกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ การรับรู้สมรรถนะแห่งตนของตนเองในการปฏิบัติการช่วยฟื้นชีวิตขั้นพื้นฐาน และความสามารถในการกอดหน้าอก ในนักศึกษา

พยาบาลระดับปริญญาตรี พบว่าความรู้ไม่มีความสัมพันธ์กับการรับรู้สมรรถนะแห่งตนของตนเองในการช่วยฟื้นคืนชีพขั้นพื้นฐาน เพราะการมีความรู้เพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติได้ จำเป็นต้องอาศัยการฝึกฝนประสบการณ์ที่เพียงพอ¹⁶ และการศึกษาความรู้ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระดับประคับประคองในสถานพยาบาล ประเทศเยอรมัน พบว่า ความรู้ ไม่มีความสัมพันธ์กับการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลแบบประคับประคองเนื่องจากพยาบาลยังขาดความรู้ และประสบการณ์ในการดูแล¹⁷ เพราะฉะนั้นการส่งเสริมความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและการฝึกประสบการณ์การปฏิบัติ ร่วมกับการปลูกฝังทัศนคติที่ดีในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายในระหว่างการศึกษาาระดับหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตมีความสำคัญ จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ส่งผลให้นักเรียนพยาบาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหมจบการศึกษาออกมาสามารถให้การดูแลผู้ป่วยระยะท้าย และครอบครัวได้อย่างมีคุณภาพ

ข้อเสนอแนะ

ด้านการพยาบาล

ควรส่งเสริมให้มีการเรียนรู้เกี่ยวกับการดูแลแบบประคับประคอง โดยใช้แหล่งความรู้ที่หลากหลายและเพียงพอ ร่วมกับการสร้างทัศนคติที่ดีในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย รวมทั้งส่งเสริมการฝึกทักษะประสบการณ์ให้การพยาบาลผู้ป่วยระยะท้ายตลอดการเรียนหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ มีการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายที่มากพอ ให้จบการศึกษาออกมาสามารถให้การดูแลผู้ป่วยระยะท้าย และครอบครัวได้อย่างมีคุณภาพ

ด้านการศึกษาวิจัย

1. ควรมีการศึกษาเพื่อค้นหาปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ ทัศนคติ และการรับรู้สมรรถนะแห่งตนในการดูแลผู้ป่วยระยะท้าย ของนักเรียนพยาบาลทหาร สังกัดกระทรวงกลาโหม

2. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพยาบาลโดยเพิ่มความรู้เกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายในรายวิชาที่เกี่ยวข้องสำหรับนักเรียนพยาบาลทหาร สังกัดกระทรวงกลาโหม

References

1. Wibulpolprasert S. editor. Thailand health profile 2008-2010. Bangkok: veterans' organizations; 2011. (in Thai).
2. Pranee O. Role of Nurses toward Taking Care of Patients with the end of life based on Religious Beliefs. Journal of The Royal Thai Army Nurses. 2014; 15(2): 39-43. (in Thai).
3. Kozlov E. & Carpenter B. "What is Palliative Care?" Variability in Content of Palliative Care Informational Web Pages. American Journal of Hospice. 2015; 34(3): 241-247.
4. Pramoj Na Ayuthaya P., Monkong S., & Intarasombat P. The Effect of a Supportive Educational End-of-Life Care Program on Knowledge and Perceived Self-Efficacy of Professional Nurses. Ramathibodi Nursing Journal. 2011; 17(1): 141-156. (in Thai)
5. Jamjan L. & Chaleoykitti S. Trend of Palliative Care in the Bachelor of Nursing Science Curriculum. Journal of The Royal Thai Army Nurses. 2017; 18(1): 22-28. (in Thai)
6. Bloom B.S. Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook: Cognitive domain. 1st ed. New York: Mc Kay. 1964.
7. Bandura A. Self-Efficacy: The Exercise of Control: 1st ed. New York: Freeman and Company. 1997.
8. Yamane T. Statistics: An introductory analysis 3rd ed. Tokyo: Harper. 1973.
9. Akarathanarak T., Kongsuwan W., & Matchim Y. New Registered Nurses' Knowledge in Caring for Patients at the End of Life. Songklanagarind Journal of Nursing. 2014; 34(2): 103-116. (in Thai)

10. Arslan D., Akca N.K., Simsek N., & Zorba P. Student nurse' attitudes toward dying patients in central Anatolia. *International Journal of Nursing Knowledge*. 2014; 25(3): 183-188.
11. Max E. & MacKenzie M.A. Just in KASE. *Journal of Hospice and Palliative Nursing*. 2017; 19(4): 356-362.
12. Ruansri P., Pothiban L. & Nanasilp P. Knowledge, Attitudes, and Practices Among Health Care Personnel Pertaining to Terminal Care for Older Patients with Chronic Illness. *Nursing Journal*. 2015; 42(2): 24-35. (in Thai)
13. Budkaew J. & Chumworathayi B. Knowledge and Attitudes toward Palliative Terminal Cancer Care among Thai Generalists. *Asian Pacific journal of cancer prevention*. 2013; 14(10): 6173-6180.
14. Elsaman S.E. Undergraduate Critical Care Nursing Students' Knowledge And Attitudes Toward Caring Of Dying Patients. *IOSR Journal of Nursing and Health Science*. 2017; 06(1): 31-40.
15. Srisuwan N., Matchim Y. & Nilmanat K. Nurses' Competency in Communication with Patients at the End of Life and Their Families and Related Factors. *Songklanagarind Journal of Nursing*. 2014; 34(3): 109-124. (in Thai)
16. Partiprajak S. Relationship between Knowledge, Perceived Self-efficacy in Basic Life Support (BLS) and Chest Compression Performance among Undergraduate Nursing Students. *Songklanagarind Journal of Nursing*. 2015; 35(1): 119-134. (in Thai)
17. Pfister D., Markett S., Muller M., Muller S., Grutzner F., Rolke R. & Radbruch L. German nursing home professionals' knowledge and specific self-efficacy related to palliative care. *Journal of Palliative Medicine*. 2013;16(7): 794-808.